

Från Olof August Danielsson och Per Persson till Albert Wifstrand

Svensk klassisk filologi under 80 år

Claudio De Stefani

Università di Trieste

Abstract: This article traces the evolution of classical philology in Sweden from the mid-nineteenth century onward, emphasizing how a once characteristically “late-humanist” approach underwent a sudden reorientation toward historical linguistics. Central to this shift were Swedish scholars trained in Leipzig, notably Olof August Danielsson (who gained renown as an Etruscologist rather than as a Greek philologist) and Per Persson (professor of Latin in Uppsala from 1895), both of whom helped establish a new “grammatical” or “neogrammatical” foundation for Swedish classical studies. Einar Löfstedt, appointed professor of Latin in Lund in 1913, absorbed this linguistic orientation through Danielsson and Persson but in practice often compared ancient linguistic phenomena to living languages rather than, for instance, Sanskrit. Bo Lindberg’s seminal *Humanism och vetenskap* contextualizes these developments, showing how Sweden’s “linguistic” school was repeatedly criticized for its emphasis on historical grammar at the expense of broader humanistic inquiry. Despite such critiques, the approach left a deep imprint on what came to be known as the “Swedish school” of philology, particularly through its adept linguistic analyses—even if less strictly comparative than in German Indoeuropeanism.

The article then examines the “Swedish school’s” alleged textual conservatism. It highlights how the label “conservative” traditionally arises from a readiness to preserve anomalies in ancient texts (e.g., morphological or syntactic irregularities) rather than normalize them through emendation. Yet the discussion shows that major Swedish philologists, such as Einar Löfstedt and his students, were not categorically opposed to conjectural criticism; rather, they balanced their commitment to identifying authentic anomalies with openness to emending genuine corruptions. The debate between Gösta Thörnell and Bertil Axelson in the mid-1940s illustrates the complexity of this question: although Axelson (and later his student Lennart Håkanson) championed robust conjectural approaches in a rather “English” (Housmanian) way, their work nonetheless continued core principles of the Swedish tradition by closely uniting linguistic and stylistic expertise with textual study.

The final portion of the article focuses on Albert Wifstrand (1901–1964). Despite initially studying with Claes Lindskog in Lund, Wifstrand was effectively mentored by Löfstedt and exemplifies many of the Swedish school’s methodological strengths. His early doctoral work, *Studien zur griechischen Anthologie* (1926), demonstrated new insights into the arrangement and transmission of epigrams in the Palatine and Planudean Anthologies, establishing that certain segments had been misplaced or reclassified over time. His major masterpiece, *Von Kallimachos zu Nonnos* (1933), opened – as Paul Maas pointed out – an important field of research on late antique Greek poetry, specifically on metrics, style, and the progressive shift from “ornamental” to context-bound epithets. Among other discoveries, Wifstrand identified how the nominal and descriptive tendencies in Nonnos create a “pictorial” rather than fully “narrative” style, a characteristic feature of late antique ekphrastic writing that has informed subsequent scholarship on the period.

Throughout his career, Wifstrand continued to work intensively on Greek prose from the Imperial and Byzantine periods, publishing significant textual corrections in his *Eixότα* series and preparing notes for a comprehensive treatise on late Greek language and style—a work he never completed but which virtually survives in unpublished materials, especially in his impressive *marginalia* to the *Eixότα*, which the author of this article is collecting in order to publish them in a separate volume. His legacy, together with that of Löfstedt and their contemporaries, demonstrates that Sweden's distinct philological tradition—part linguistically rigorous, part stylistically and textually perceptive—has played a pivotal role in shaping modern approaches to ancient texts, influencing both the method and practice of European classical scholarship into the twentieth century and beyond.

Keywords: Swedish classical philology; Historical linguistics; Textual criticism; Neogrammarian tradition; Albert Wifstrand

OM DEN KLASSISKA FILOLOGINS historia i Sverige finns det ett verk som orienterar mycket väl, och som erbjuder inte bara väl disponerat och granskat material, utan också presenterar en rad mycket skarpsinniga tolkningsansatser: jag syftar på Bo Lindbergs *Humanism och vetenskap*.¹ Det framgår av Lindbergs bok, att studiet av de klassiska disciplinerna fram till mitten av 1800-talet präglades av ett senhumanistiskt förhållningssätt, där tyngdpunkten låg på att förmedla vetande om den antika kulturen och dess idéer samt på att bidra till de studerandes bildning, men att detta förhållningssätt i Sverige ganska abrupt avlöstes av ett livligt intresse för historisk lingvistik. Detta var något som de två kanske mest inflytelserika klassikerna i Sverige i slutet av 1800-talet, nämligen Olof August Danielsson och Per Persson, hade lärt sig i Leipzig. Danielsson utnämndes till professor i grekiska i Uppsala år 1891 men blev mest känd som etruskolog, grundare av *Corpus Inscriptionum Etruscarum*; lingvisten och latinisten Per Persson blev professor i latin i Uppsala år 1895. Till denna grupp bör vi också räkna Otto Lagercrantz, som 1919 efterträdde sin lärare Danielsson på lärostolen i grekiska.² År 1913 tillträdde Ei-

✉ claudio.destefani@units.it

↗ Denna artikel har sin inspiration från Marianne Wifstrand Schiebe, som också har läst och rättat den med stor omsorg. Jag vill särskilt tacka Johan Heldt (Uppsala universitet) för hans många råd och för bibliografisk hjälp. Paul Maas' opublicerade brev som jag citerar i fotnot 22 finns bevarade på universitetsbiblioteket i Lund. Jag förbereder en bok om Wifstrand, som kommer att innehålla en diskussion om hans vetenskapliga upptäckter, en utgåva av hans opublicerade tillägg till *Eixότα* (från hans personliga exemplar, som jag fått av docent Wifstrand Schiebe), ett urval brev till honom från svenska och utländska kollegor samt hans opublicerade grekiska och latinska dikter.

¹ Se bibliografi.

² Lindberg 1987, 252–253. En utställning om Danielsson som etruskolog anordnad av Dr phil Annie Burman har visats på Carolina-biblioteket i Uppsala under vårterminen 2024. Danielsson bidrog också i hög grad till kunskapen om det lydiska alfabetet (Danielsson 1917: jfr. Gusmani 1964, 33); som greicist har han bidragit med anmärkningsvärda konjekturer till Timotheos, kort efter det att Wilamowitz

nar Löfstedt den yngre professuren i latin i Lund, och jag vill hävda, att Löfstedt i sin vetenskapliga inriktning var starkt präglad av detta den svenska klassiska filologins ”grammatiska” – eller ”neogrammatiska” – ursprung, och att han häri inspirerats just av sina lärare Danielsson och Persson. Dock noterar Lindberg helt korrekt, att när Löfstedt ville belysa typiska förhållanden i latinet, tenderade han snarare att rikta sin uppmärksamhet mot levande språk, än mot till exempel sanskrit.³ Vi kan nog utgå ifrån att denna ”grammatiska” bakgrund har satt sin prägel på mycket av den så kallade svenska skolans filologiska produktion, som skulle komma att framträda framgångsrikt i analysen av språkliga fakta, låt vara i de flesta fall fri från en strikt komparativistisk syn.

Lindberg påminner om att denna tydligt språkvetenskapliga aspekt av klassisk svensk filologi vid olika tillfällen kritiserades av samtida forskare.⁴ Dessutom ingick både Danielsson och Persson, båda ursprungligen indoeuropeister, upprepade gånger i sakkunnignämnder för universitetstjänster i grekiska och latin, och detta påverkade mestadels resultaten till fördel för kandidater som speglade en uppfattning om klassisk filologi som liknade deras egen språkliga inriktning. Att den svenska filologiska skolan under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet formades av denna språkliga härstamning, bekräftas av Löfstedt själv i en programmatisk text, närmare bestämt i företalet till den första volymen av hans berömda *Syntactica*. Här möter man omedelbart de modeller som inspirerade honom under karriärens gång – och redan hade inspirerat honom sedan flera år:

Die vorliegende Arbeit ist ein Versuch, in einigen zentralen Punkten der lateinischen Syntax sprachwissenschaftliche Gesichtspunkte mit philologischer Forschung zu verbinden. Denn nur durch diese Kombination, wie sie in unseren Tagen besonders Wackernagel und Wilhelm Schulze – in gewissen Punkten auch Buecheler und Lindsay – mit glänzendem Erfolge verwirklicht haben, kann sich meiner Ansicht nach die lateinische Sprachkunde und Grammatik aus der Gefahr einer drohenden Stagnation emporarbeiten und der Altertumswissenschaft neue Gebiete und neue Resultate erobern.⁵

Löfstedt avslutar sitt förord med att blicka tillbaka på hur han vintern 1921–22 vistades i Basel och därvid kunde besöka Wackernagel. Verket är för övrigt tillägnat

publicerat den papyrus som innehåller ett långt fragment av dennes *Persae* (Pap. Berol. 9875), se Danielsson 1903/1904. Om Lagerkrantz, jfr Lindberg 1987, 254 och särskilt Björck 1938.

³ Lindberg 1987, 254–255. Danielsson hade försökt bli professor i sanskrit (Lindberg 1987, 253); Löfstedt nämner sanskrit då och då i sin *Syntactica*; Wifstrand, som jag kommer att tala om senare, var avgjort mer intresserad av semitiska språk, både av hebreiska, som han hade studerat i skolan och som tjänade honom för hans studier i GT och NT, och av arabiska, var föremål för hans allra första publikationer.

⁴ Lindberg 1987, 269–276.

⁵ Löfstedt 1928, VII.

honom och Olof Danielsson. Wackernagels inflytande på Löfstedt framhävs med rätta av Lindberg;⁶ däremot anser jag det inte vara tillräckligt understruket i den samlingsvolym om Löfstedt som utgick i Italien 2007. Dock har en av bidragsgivarna, Paolo Poccetti, naturligt nog erinrat om att Wackernagels Vorlesungen über Syntax, som kom ut några år före *Syntactica*, spelade rollen som föregångare.⁷ Faktum är att det slags lingvistik som Wackernagel och Schulze ägnade sig åt, bestod just i att framgångsrikt sammansvetsa jämförande grammatik med filologi, precis som Löfstedt säger i den ovan citerade passagen – en epokgörande vändning i den internationella indoeuropeistiken, med fruktbara återverkningar i den klassiska filologin. Och det var en metod som var baserad på en intim förtrogenhet med antika författare, och vars slutsatser var resultat av att läsa text efter text, ”*leggendero testi*”, som Giorgio Pasquali skrev, till minne av just Jakob Wackernagel.⁸

När Löfstedt år 1907 med sin doktorsavhandling *Beiträge zur Kenntnis der späteren Latinität* trädde in i den latinska språkvetenskapens värld, hade många av Wackernagels mest kända bidrag redan publicerats. Alldeles bortsett från de volymer av *Altindische Grammatik* som dithills hade publicerats, och från epokgörande men mera morfologiska än syntaktisk-stilistiska bidrag som *Das Dehnungsgesetz* från 1889, så måste Löfstedt ha varit medveten om det som skulle komma att kallas Wackernagels lag (*lex Wackernagel*), påvisad 1892 i ett helt textbaserat bidrag; jag vill också inte minst hänvisa till *Studien zum griechischen Perfektum* (1904) och *Wortumfang und Wortform* (1906). Det bör tilläggas, att Löfstedt, som 1923 deltog i en festskrift till Wackernagel, av denne i början av första bandet av *Vorlesungen über Syntax* framställs som den ledande inom de moderna studierna av latinsk syntax, en ”*ausgezeichneter schwedischer Forscher*”, som han säger, något som i samtidens ögon måste ha uppfattats som likvärdigt med en internationell kröning.⁹

I Löfstedts böcker omnämns Wackernagel nästan alltid med lovordande adjektiv. Hur berättigade dessa lovord än är, skulle jag vilja säga, att de ibland gränsar till panegyrik. Så till exempel heter det i posten för *Vorlesungen über Syntax* i den kommenterade bibliografin till första volymen av *Syntactica* så här: ”*Zusammenfassendes, ausserordentlich reichhaltiges Werk des genialen Gelehrten, das in vorbildlicher Weise sowohl die philologische als auch die vergleichende Seite der Syntax berücksichtigt; fesselnd und trotz der eminenten Gelehrsamkeit leicht zu lesen*”.¹⁰ Men det viktiga är dock Wackernagels utbredda närvaro i Löfstedts verk. *Vorlesungen über*

⁶ Lindberg 1987, 256.

⁷ Poccetti 2007, 79.

⁸ Pasquali 1968, 221.

⁹ Wackernagel 1926, 38.

¹⁰ Löfstedt 1928, XX.

Syntax är en självklar referensbakgrund, men det finns mycket mer, som Löfstedt citerar och använder (och ibland preciserar och utvecklar): Wortumfang und Wortform, Zum homerischen Dual, Über antike Anredeformen, Genetiv und Adjektiv, med flera. Jag tror att även titeln på den volym som fortsätter Syntactica, nämligen Vermischte Studien zur lateinischen Sprachkunde und Syntax (1936), är inspirerad av Wackernagels Vermischte Beiträge zur griechischen Sprachkunde (1897).

Den neogrammatiska teoretiska bakgrunden till Syntactica, baserad på en dialektisk jämförelsen mellan de psykologiska och de logiska aspekterna, understryks med rätta av Poccetti i den italienska samlingsvolymen.¹¹ Det var nog oundvikligt, att denna inriktning skulle slå igenom - det är betecknande, vill jag säga, att redan samma år som Löfstedt gav ut sin första bok, alltså 1907, tryckte Martin P. Nilsson ett av sina tidiga verk, en skrift om orsakssatser på grekiska, som börjar med följande mening: ”Der Hauptgewinn der modernen Sprachwissenschaft für die Syntax ist die Einführung der psychologischen Betrachtungsweise”.¹² Med ett lysande syntaktisk bidrag, synbarligen inspirerat av Leipzigskolan, skrev Nilsson, som redan var etablerad som grekisk religionshistoriker, och nära vän till Löfstedt, in sitt namn i det svenska teoretiska studiet av grammatiken.

Den svenska skolans rötter i indoeuropeistiken, i synnerhet då Löfstedts Syntactica, förefaller mig därför uppenbara. Utöver denna sida hos den berömde Lundalatinisten finns dock en rad intressen av annan karaktär, som bygger på ett diakront och historiskt studium av sena latinska texter. Detta är Löfstedts mest kända sida som finns närvarande ända sedan hans första verk, dvs sedan doktorsavhandlingen år 1907. Den lilla volymen inleds med en analys av det ovanliga bruket i latinets så kallade ”järnålder”, av vissa konjunktioner (temporalt ut m. konjunktiv, kausalt ut, etc.; villkorligt quod, etc.). Samma lista återkommer i utökad form trettio år senare i Vermischte Studien, något som bekräftar en oavbruten kontinuitet i Löfstedts språkliga tänkande.¹³

Jag har dröjt länge vid Löfstedt eftersom detta gör att jag bättre kan presentera huvudpersonen i min artikel, Albert Wifstrand. Han var från Mörrum, där han föddes 1901; han studerade i Lund, där han skrevs in vid universitetet bara 17 år gammal år 1918. Han följde föreläsningar av Einar Löfstedt i latin, Martin Nilsson i arkeologi och Axel Moberg i semitiska språk. Men den man som var avgörande

¹¹ Poccetti 2007, 80.

¹² Nilsson 1907, 1.

¹³ I *Vermischte Beiträge* observerar vi en större närvaro av citat från medeltida latinska texter jämfört med de tidigare böckerna: samma process kan ses hos Wifstrand. Han övergick gradvis från klassiska texter till kyrkans fäder och den bysantinska litteraturen. Ur en viss synvinkel var denna utveckling som uppstod genom att de två forskarna under loppet av sitt liv gradvis utökade sin läsning, naturlig.

för hans karriär var Claes Lindskog (1870–1954), först författare till *De enuntiatis apud Plautum et Terentium conditionalibus* (1895), sedan till *Studien zum antiken Drama* (1897), och slutligen utgivare av ett antal Teubnervolymer med Plutarchos parallella biografier. Lindskog var engagerad i politiken, till en början efter att ha blivit vald till ledamot i riksdagens andra kammare för högerpartiet år 1921. Efter partiets valseger år 1928 utsågs han till minister i Ecklesiastik-departementet. Han var därför upptagen av sin politiska karriär och sågs sällan på universitetet. Inte utan anledning har Krister Hanell i en minnesord över Wifstrand noterat, hur Lindskogs frånvaro bidrog till att göra latinisten Löfstedt till Wifstrands verkliga lärare.¹⁴ 1926 gav Wifstrand ut sin första bok, *Studien zur griechischen Anthologie*, som gav honom titeln ”docent”; därefter, från 1927 till 1935, uppehöll han Lindskogs professur som tillförordnad, tills han i juli samma år efterträdde denne som ”professor i grekiska språket och litteraturen”, efter att nyligen ha publicerat sitt mästerverk, *Von Kallimachos zu Nonnos*, år 1933. Wifstrand dog i magcancer 1964, medan han fortfarande var i tjänst: ett dödsfall, som chockade hans familj och hans många elever, efter en sjukhusvistelse som han utstod med värdighet och - av vittnesmålen att döma - även med en viss lätthet.¹⁵

Jag erinrade om Hanells uppfattning att Wifstrands verkliga lärare skulle ha varit Löfstedt. Naturligtvis var vilken som helst svensk filolog, även något yngre än Wifstrand, med nödvändighet påverkad av Löfstedts personlighet, hans metod, hans intressen: man var tvungen att mäta sig med Löfstedt, något som framgår gång på gång till exempel i Bertil Axelsons berömda *Unpoetische Wörter* (som dock är tillägnad Albert Wifstrand!). Jonas Palm har uttryckt sin skepsis mot Hanells åsikt,¹⁶ men kanske kan ett bidrag till lösningen av frågan erbjudas av *Eranos Löfstedtianus*, den festskrift som tillägnades Löfstedt i juli 1945. Här samlades alla stora svenska filologer för att hylla den store Lundalatinisten, från de stora i hans generation, som Martin Nilsson, till lite yngre, som Axelson, Düring och just Albert Wifstrand. Naturligtvis bidrog alla efter sin egen håg och inriktning, men det *enda* helt och hållet Löfstedtska bidraget i metod (och titel) är Wifstrands: *Eine Randbemerkung zu Löfstedts Syntactica*, en studie, med grekiskt material, om förlusten av semantisk vikt av underordnade konjunktioner när de åtföljs av adverb som t.ex. οὐχ ὄτι med värdet av det enkla οὐκ osv. – ett forskningsbidrag som huvudsakligen bygger på senantika texter.

¹⁴ ”Det är därför inget tvivel underkastat att Wifstrands verkliga lärare i den klassiska språk- och litteraturforskningens metodik och målsättning var Einar Löfstedt” (Hanell 1965, 2).

¹⁵ Detta tycks framgå av en notis i Lars Rydbeckes inledning till Wifstrand 2005, 7. Enligt familjen (Marianne Wifstrand Schiebe) hade Wifstrand dock svårt att acceptera situationen.

¹⁶ Palm 1965, 163 (Palm namnger inte Hanell, men det är ganska tydligt att han tänker på denne).

Detta leder oss, skulle jag säga, till tröskeln för Wifstrands systematiska läsning av kejsrerliga och senkejsrerliga prosaförfattare, som resulterade i många skarpsinniga förbättringsförslag, publicerade efter hand i en serie han kallade för *Εικότα*, det vill säga ungefär "Sannolikheter".¹⁷ I marginalen till de egna arbetsexemplaren av *Εικότα* noterade Wifstrand systematiskt talrika vidare iakttagelser, och det är i själva verket svårt att undgå intrycket att han ville uppnå vad Löfstedt hade lyckats åstadkomma inom latinvetenskapen – och i det här fallet kan denne anses vara den första modell som Wifstrand hämtat inspiration från. Hans slutgiltiga mål var i själva verket, vilket Lars Rydbeck erinrar om, att ställa samman ett övergripande verk om det grekiska språket i den litterära prosan från den kejsrerliga tiden (och även den bysantinska, att döma av anteckningarna): ett sådant verktyg saknas än idag, även om det föreligger kompetenta monografier gällande specifika problem.¹⁸ För detta ändamål läste och excerperade han ständigt, ända till slutet av sitt liv, stora och små författare, utan kronologiska begränsningar, fram till slutet av det bysantinska millenniet. De publicerade *Εικότα* och ännu mer manuskriptanteckningarna, som fortfarande är opublicerade, är, jag upprepar, konkreta bevis på detta ständiga engagemang.

Innan vi avslutar dessa generella reflektioner om "den svenska skolan" är det rätt, tycker jag, att fokusera på ett avgörande problem som också intresserar Wifstrand, nämligen denna filologiska skolas förmodade konservativa tendens. Låt oss börja med den handske som kastades in av Francis Goodyear i den första volymen av hans numera klassiska Tacitus, *Annales* I:

The most important way in which the 'Swedish school' has influenced editorial practice is by encouraging editors to preserve anomalies and inconsistencies, in orthography, in grammar, and in syntax [...]. But it does not follow that all anomalies are to be admitted [...] Ready acceptance of anomalies, provided they may somehow be explained, is a form of linguistic interpretation which Löfstedt applied with conspicuous success to Latin writings of a late period and low stylistic quality [...] But it is most doubtful whether it

¹⁷ Titeln har troligen inspirerats av Johannes Pearsons *Verisimilium libri duo* (1752).

¹⁸ "On his agenda for the Spring Term was also the writing of a work he had been planning for many years which had to do with the history of Hellenistic and Imperial prose (the working title was: *From Koine to Byzantinism*). It was to be written in German <...>. The material had already been collected" (Rydbeck i Wifstrand 2005, 7). Wifstrand var väl medveten om att Koine låg till grund för den utveckling som skulle leda till nygrekiska, vilket stöds av ett verk som han citerade både i sina publikationer och i sina opublicerade anteckningar, Thumb 1901. Men samtidigt menade Wifstrand - liksom hans lärare Löfstedt 1950, 70 - att även "konstgjorda" språk uppvisar en evolution: och detta kan också sägas om attisk grekiska, som användes för det litterära språket praktiskt taget från Augustus tid fram till Bysans fall och därefter. Och sådana evolutioner inträffade ofta genom kontaminering med det talade språket (som härrör från Koiné), vilket noteras i olika fall som diskuteras i *Εικότα*. På så sätt kunde Wifstrand betona vitaliteten i den kejsrerliga och bysantinska tidens litterära språk och motverka klassicistiska fördomar (Wifstrand 1954, 124).

may properly be applied to the works of such meticulous and self-conscious stylists as, for instance, Cicero in his published speeches and his treatises, or Tacitus.¹⁹

Goodyears omdöme formulerades utifrån den taciteiska kritiken, och i det avseendet är den förmodligen korrekt. Men det är en helt annan sak att vilja göra svenska filologers bidrag till ett manifest av konservativ kritik, desto vanskligare som resultaten av deras forskning, när de övergår till sena texter, ofta är uppenbart korrekta. Faktum är att det inte förhåller sig så här, och det är lätt att visa motsatsen. Först och främst har Löfstedt själv försökt sig på konjekturalkritik, och, som Carlo Lucarini i den italienska volymen jag har nämnt träffande har påpekat, är hans konjekturer ofta lyckade.²⁰ Men det är från en polemisk sammandrabbning mellan de båda latinisterna Gösta Thörnell och Bertil Axelson som vi kanske kan härleda några intressanta idéer, som visar att vi måste relativisera den traditionella bilden av svensk filologi som ”konservativ”. Jag vill tacka min vän Johan Heldt för att han har uppmärksammat mig på den här skriftväxlingen.

Det handlar om en ordväxling mellan två framstående textkritiker, den ene av Cicero och Tertullianus, Gösta Thörnell, den andre Senecaforskare och författare till *Unpoetische Wörter*, Bertil Axelson. Striden ägde under åren omedelbart efter andra världskriget (1945–1947). Den uppstod med anledning av Axelsons utnämning till professor i latin i Lund 1945, vid vilken sakkunigkommissionen bestod av Thörnell, Harald Hagendahl och Löfstedt. Bland annat granskades en viktig monografi av Axelson, *Neue Senecastudien* (Lund 1939), som i inledningen innehöll ett föraktfullt angrepp mot den konservativa textkritiken. Två av de sakkunniga, nämligen Hagendahl och Löfstedt, bedömde angreppet som ”rättvist” (Löfstedt) respektive ”ett ord i rättan tid” (Hagendahl). Hos Thörnell väckte angreppet däremot besvikelse. Detta materialiserades i ett 68-sidigt häfte där han undersökte många av de stycken av Seneca som Axelson berörde, och som han gav titeln *Konservativ textkritik*. Axelson svarade med en pamflett till försvar för konjekturalkritiken, *Ultrakonservativ textkritik* (Lund 1947). Segern i debatten går helt klart till Axelson.

Men bortsett från de speciella dragen i polemiken måste en central punkt lyftas fram, som riskerar att stanna i skuggan. Först och främst vittnar meningsutbytet om förekomsten, inom svensk filologi, av en debatt som hos de yngre generationerna elever till Löfstedt närmade sig konjekturalkritiken. För det andra framstår det vid närmare övervägande som tydligt att motsättningen i slutändan inte är mellan konservativa och konjekturalkritiker utan mellan analogister och anomalister: ett uråldrigt arv, som går bakåt genom århundradena, och sträcker sig ända tillbaka till filologins barndom. Att detta är problemets kärna framgår också av Goodyears ord och

¹⁹ Goodyear 1972, 21–22.

²⁰ Lucarini 2007, 133.

påpekas av Lucarini, och det framgår dessutom av ett avsnitt i Thörnells häfte. Men anomalism innebär inte avvisande av konjekturalkritiken: det är därför anomalisten Löfstedt, som ju, som vi har sett, godtog Axelsons val, också var en konjekturalkritiker, fast en mycket försiktig sådan, om jag ska vara ärlig, och Thörnell själv skröt om att ha en iögonfallande begåvning för att emendera texter.²¹ Och detta förklarar hur Wifstrand, som delvis gick i Löfstedts fotspår som anomalist, var en framgångsrik konjekturalkritiker och ägnade en betydande del av sin vetenskapliga verksamhet just åt att emendera texter. För övrigt var Gottfried Hermann, den store pionjären, som verkligen inte var någon vän av konservativ textkritik, också anomalist, liksom Wilamowitz.

Axelson representerar som sagt en vändning mot en interventionistisk textkritik, jag skulle säga av anglosaxisk karaktär: detta framgår inte bara av *Neue Senecastudien* och av svaret till Thörnell, utan ännu mer i ett ytterligare bidrag, som gäller Senecas (eller pseudo-Senecas) drama *Hercules på Oeta: Korruptelenkult* (Lund 1967).²² Axelsons bästa elev, Lennart Håkanson, professor i latin i Uppsala från 1980 fram till sin tragiska död år 1987, utmärkte sig också som konjekturalkritiker, både i poesi och i latinsk prosa – till den grad att hans utgåva av *Pseudo-Quintilianus* av en så skoningslös kritiker som Shackleton Bailey fick följande omdöme: ”(it) is a notable philological achievement. He stands in the front rank of living critics and emendators.”²³ Nu skulle man ha mycket fel om man ville tolka Axelsons och Håkansons verk som en kullkastning, eller till och med ett svek, av den försiktiga Löfstedtianska filologins principer. Faktum är att den ”svenska skolan”, som vi har sett, från sin tillkomst var djupt och nästan uteslutande intresserad av den antika litteraturens rent formella, och framför allt grammatiska och stilistiska aspekter: dess epigoners emendationer - i en rent kronologiskt och inte värderande mening – passar därför ganska bra i den rad som går tillbaka till Danielsson och Persson. Och slutligen bör man komma ihåg att Löfstedts ”metod” - vilken som sagt redan var Wackernagels

²¹ ”En begåvad emendator” (Lindberg 1987, 257). Thörnell föreslog anmärkningsvärda konjekturer till Cicero och senare författare (t ex till Lucifer av Cagliari, som är mycket citerad av Löfstedt), men hans största förtjänst är att en gång för alla ha förklarat manuskripttraditionen av Tertullianus *Apologeticum*, vilket han gjorde i sina *Studia Tertulliana* IV.

²² Jag begränsar mig till att citera en rad av Paul Maas från ett opublicerat brev till Albert Wifstrand (1950–12–02) om Axelson: ”Mit Koll. Axelson verbrachte ich über drei Stunden in einer für mich sehr anregenden Unterhaltung. Ich glaube es sind etwa 20 Jahre her, dass ich zum letzten Mal einen richtigen Latinisten vor mir hatte, und fast 50, dass ich selbst aufhörte, einer zu sein” (anspelning på hans egen studie om den latinska poetiska pluralen från 1902).

²³ Shackleton Bailey 1997, 188; om hans/Håkansons konjekturer till *Ps.-Quintilianus* se även Önnersfors 1988, 160. Angående hans skicklighet som textkritiker är Winterbottoms karakteristik från 2016 särskilt viktig.

och Schulzes metod - byggde på den fortlöpande läsningen av texter, ur vilken han härledde alla de otaliga iakttagelser som gjorde honom stor, och en sådan metod kunde inte undgå att utvecklas till en konjunkturalkritik av problematiska ställen av dem som var särskilt lämpade för detta. Löfstedt var en begåvad och synnerligen erfaren forskare, i denna mening: Wifstrand överträffade honom vida.

Så låt oss gå tillbaka till Albert Wifstrand, eller snarare till hans större verk. Som titelbladet till Wifstrands första bok, *Studien zur griechischen Anthologie* (Lund-Leipzig 1926), säger, var det en avhandling för doktorsgraden, och denna tillerkändes honom den 13 december 1926. Det är en kort bok på drygt åttio sidor, och vid första läsningen uppfattar man inte någon förenande princip utöver den allmänna hänvisningen till den grekiska antologin i titeln. Men verket inleds och avslutas med två upptäckter, som båda accepterades av recensenterna som obestridliga data, och mellan dessa två ”pelare” ligger en beskrivning av den teknik med vilken epigramdik- taren Meleagros från Gadara omkring 100 före Kr. imiterade sina föregångare och förde samman dessa sina imitationer i en samling han kallade Kransen. Wifstrands första bedrift, välkänd bland fackfolket, bestod i att han visade att epigrammen i böckerna V och XII i den Palatinska antologin, omfattande hetero- och homosexu- ella dikter, var sammanblandade och inte distinkta i Meleagros samling, vilket bland annat framgår av att det finns heterosexuella epigram i bok XII och homosexuella i bok V. Uppdelningen beror på Konstantinos Kefalas och måste ha ägt rum vid slutet av 800-talet.

Den andra stora idén med boken finns i det sista kapitlet, kap. V. Det är känt att den grekiska antologin i den Planudeiska samlingen, trots att den innehåller många färre epigram än den Palatinska Antologin, ändå erbjuder en hel del som saknas i den Palatinska handskriften. Wifstrand förstod exakt var luckan i handskriften för den Palatinska Antologin var belägen, dvs var någonstans epigrammen som nu är traderade endast i den Planudeiska Antologin funnits. Som en engelsk specialist, Alan Cameron, har skrivit: ”Wifstrand was right”, på den här punkten också.²⁴ Vi kan säga att Wifstrands bok är en av de sista stora upptäckterna om den grekiska Antologin – den senaste är förmodligen en upptäckt av just Cameron, nämligen att den kopist som kallas J är identisk med Konstantin från Rhodos.

Mästerverket är dock förvisso *Von Kallimachos zu Nonnos* från 1933. Paul Maas, känd för att vara objektiv i sina recensioner, betraktade volymen som en av de mest fruktbara böckerna från de sista decennierna (”eines der ertragreichsten Bücher der letzten Jahrzehnte”), och framhöll att författaren med denna framställning öppnat upp ett nytt forskningsområde, vars omfång och betydelse ännu inte låter

²⁴ Cameron 1993, 220.

sig fullt uppskattas ("durch diese Darstellung hat Verf. ein neues Forschungsgebiet eröffnet, dessen Umfang und Bedeutung sich noch gar nicht abschätzen läßt").²⁵ Detta motsvarade en extraordinär aktningförklaring, jämförbar med Wackernagels för Löfstedt, som jag nämnde tidigare.

Boken är svår att sammanfatta, eftersom den innehåller viktiga metrisk, stilistiska och litterära innovationer, utan att det presenteras en nödvändig länk som binder dem samman. Det kan nog betecknas som stilkritik - förvisso den bästa möjliga - men de slående utmärkande dragen är desamma som kännetecknar avhandlingarna från 1926: de nyheter som författaren noterat är obestridda prestationer, som har blivit väletablerade i utforskningen av senantik litteratur.

Den första delen av verket ägnas metrik, och som författaren själv säger, går han *in medias res*. Wifstrand är en av de sista mästarna på Nonnos hexameter, efter Maas 1927 - men Wifstrands upptäckter är förmodligen viktigare, så mycket att de till och med får oss att glömma vikten av de lagar som upptäcktes av Arthur Ludwig, Heinrich Tiedke och August Scheindler.²⁶ Den första lagen som Wifstrand formulerar gäller mediancaesuren, det vill säga en av de ömtåligaste platserna i den sena antika hexametern: enligt denna lag är inga oxytona tillåtna före B₅½ (dvs den trokaiska cesuren) om inte trithemimeres föreligger (Von Kallimachos zu Nonnos 4 ff.; jfr 17).

Den andra regeln består i att proparoxytona är tillåtna före B₇ (caesura hephthemimeres) endast om en paus följer också efter fjärde biceps (s 21). I en sorts sen eftertanke retuscherar Wifstrand sin princip på följande sätt: i en vers delad av B₅ (penthemimeres) är ett ord vars sista stavelse förlängs med position inte tillåtet före B₇ (hephthemimeres) om inte ordslut föreligger efter fjärde biceps (25-26, särskilt not 1):

D. 1,140 ἦλθε καὶ εἰς Ἀρίμων φόνιον σπέος, εὖτε κολῶναι
1,416 ἀνθορεν εἰσαῖων δόλιον μέλος· ἔνδοθι δ' ἄντρου*
2,263 μηκέτι δειμαίνων ἔλικα δρόμον - οὐ γὰρ ἐάσω

Förklaringen till fenomenet är inte lätt. Det är naturligt att tro att dessa lagar, liksom många andra hos den nonniska hexametern, är kopplade till det faktum att senantik poesi gradvis tenderade att i ante caesuram-positionerna endast tillåta ord accentuerade på ett allt mer fixerat och repetitivt sätt, nämligen paroxytona före B₅ (penthemimeres) och proparoxytona före B₅½ (trokaisk cesur), jfr. t. ex. Georgios

²⁵ Maas 1934, 74.

²⁶ Nonnos stora metrisk lagar upptäcktes på 1870- och 1880-talen; Maas 1927 lade till en viktig observation, men Wifstrand gjorde upptäckter som var jämförbara, och ganske överlägsna, de upptäckter som gjorts femtio år tidigare.

av Pisidias hexametrar – och paroxytona/perispomena framför B7 (hepthemimeres), men Wifstrand kopplade sina lagar till den progressiva ökningen av betydelsen av ordaccent.²⁷

Dessa lagar gäller alltså inte före Nonnos, vilket bl a en vers från Homeros (*Od.* 9,39) visar, som ingår i ett avsnitt hos Dionysios från Halikarnassos, *De compositione verborum* (c. 17), en verklig *locus vexatus*. Versen lyder Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσευ. Den fungerar hos Dionysios som exempel på ett uttalande av vissa teoretiker som gick ut på att longum i en daktyl till sin kvantitet inte fullt ut motsvarar biceps. Wifstrand använder avsnittet hos Dionysios bl a för att förklara en rad problem, som gäller förhållandet mellan daktylens longum och dess biceps, t ex detta att biceps kan ersättas av en lång stavelse men longum aldrig av två kortheter. Wifstrand var uppenbart väl förtrogen med den debatt som under lång tid förts kring kapitlet hos Dionysios. Detta faktum att versen från Odyssén uppvisar ett mönster som inte kom att accepteras av Nonnos kan ha varit en nyckel till att Wifstrand kom att mera ingående kommentera Dionysios text, också dess fortsättning, som handlar om anapesten, det omvända mönstret i förhållande till daktylen.²⁸

Jag skall begränsa mig till att berätta några saker om resten av boken. Kapitel II och III tar upp, respektive, problemet med senantik poetisk stil och studiet av ett singularärt senantikt återupplivande av epigrammet i hexametrar κατὰ στίχον,²⁹ som gjorde att Wifstrand kunde ändra dateringen av olika texter. Han noterar också en progressiv preferens för placeringen av adjektivet före substantivet som det hänvisar till, ett fenomen som undersöks med stor precision.³⁰

De sidor i boken som idag är mest citerade är 79–84 och 140–154. Här öppnar Wifstrand ett nytt fält för studiet av senantiken. Redan tidigare hade det påpekats, att hos Nonnos och hans efterföljare användningen av de s k epitheta ornantia - alltså attribut, som beskriver en varaktig egenskap hos sin referent ("den *snabbfotade* Achilles") - blir mera begränsat, medan de kontextbundna attributen ökar drastiskt. Överhuvud taget blir stilen mera nominal, så att adjektiv och particip kommer

²⁷ I den första lagen är en accentuerad stavelse före en trokaisk cesur för stark om den inte försvagas av trithemimeres, och riskerar att dela versen i två; i det andra fallet är en kort stavelse förlängd med position och långt ifrån ordets accent för kort för att motsvara ett longum. Och vidare: om ordslut föreligger efter fjärde biceps, blir hepthemimeresen huvudcesur i andra hälften av versen, vilket fungerar väl. Om så inte är fallet, och om ordet före hepthemimeresen är ett proparoxytonon, blir cesuren för svag och fyller inte sin roll (2526).

²⁸ Det mest omfattande arbetet med problemet med Dionysiospassagen finns i Rossi 2020, som diskuterar Wifstrands avhandling på s 79–80.

²⁹ Wifstrand 1933, 155–177.

³⁰ Wifstrand 1933, 84–140.

att ersätta det finita verbet. Effekten av en sådan utveckling - som jag menar är ett tydligt symptom på ett starkt artificiellt språk - blir en stil, som är mera beskrivande än berättande. Nonnos poesi är genomgående statisk. Även om diktaren framställer hur någon rör sig som en virvelvind, förefaller det snarare så att han målar en tavla än att han berättar ett skeende. Följaktligen kan Nonnos diktning liksom all senantik poesi betecknas som ekfrastisk, även när den inte beskriver en byggnad eller något annat objekt. Wifstrands resultat har vidareutvecklats på senare tid av Gianfranco Agosti och Jean-Luc Fournet. En annan, fruktbar iakttagelse är det fundamentala inflytandet från *ethopoierna*, dvs de fiktiva tal som senantika skolpojkar hade att författa i undervisningen (Wifstrand 148 f.). I själva verket bygger de många talen i Nonnos *Dionysiaca* på denna typ av skolövning. En stor del av verket kan beskrivas som en enda väldig *ethopoiia*, medan resten, enligt vad jag redan har påpekat, kan karakteriseras som ekfrastiskt narrativ.

Albert Wifstrand skrev sina mästerverk mellan 25 och 35 års ålder: för dessa verk är han mest känd. Under de följande åren skrev han mycket viktiga bidrag om Gamla och Nya testamentets språk och stil. Samlingen av mindre skrifter som utgavs till Wifstrands 100-årsdag av Lars Rydbeck och Stanley Porter, *Epochs and Styles*, har hjälpt till att sprida kunskap om hans forskning utanför Sverige, eftersom några av bidragen ursprungligen var skrivna på svenska och utkomna i svåråtkomliga publikationer.³¹ Men det finns som sagt en Wifstrand som fortfarande lever, eftersom han hade många elever, och eleverna hade andra elever. Och framför allt finns det en opublicerad Wifstrand, som får oss att förstå att han beredde marken för ett vidsträckt verk, som han dock aldrig kunde skriva. Men bevisen för detta arbete finns där, och dess spår är spännande.³²

³¹ Jag nämner bara ett fåtal böcker som har haft stort genomslag, särskilt i Sverige: *Tider och Stilar*, Lund 1944, sedan boken om den homiletiska stilen av kyrkliga predikningar i Sverige (Samlingar och Studier till Svenska Kyrkans historia, Stockholm 1943). Filologer uppskattar också Wifstrand för hans konjekturer till Apollonios Rhodios, publicerade i olika artiklar och i ett fristående arbete (Lund 1929). De accepterades till stor del av hans vän Hermann Fränkel, som förde in dem i texten i Oxfordutgåvan av Apollonios (Oxford 1961): Wifstrands arkiv i Lund innehåller bland annat korrespondens mellan de båda forskarna. *Grekisk metrik* (1935) måste också framhållas. Det är en av de mest pedagogiska handböckerna i ämnet, som i hög grad bygger på Wifstrands egen forskning från *Von Kallimachos zu Nonnos* men också på de viktigaste relevanta verken från den tiden, som Wilamowitz, *Griechische Verskunst* och olika metrisk verk av Maas.

³² Jag syftar på min studie av Wifstrands opublicerade anteckningar, både dem som finns bevarade på Lunds universitetsbibliotek och dem som finns i min ägo.

Bibliografi

- Axelson, B. 1939 *Neue Senecastudien. Textkritische Beiträge zu Senecas Epistulae morales*, Lund-Leipzig.
- Axelson, B. 1947. *Ultrakonservativ textkritik*, Lund.
- Axelson, B. 1967. *Korruptelenkult. Studien zur Textkritik der unechten Seneca-Tragödie Hercules Oetaeus*, Lund.
- Björck, G. 1938. "Otto Lagerkrantz", *Byzantion* 13, 765–770.
- Cameron, A. 1993. *The Greek Anthology from Meleager to Planudes*, Oxford.
- Danielsson, O. A. 1903. "Zu den Persern des Timotheos" och "Weiteres zu den Persern des Timotheos" *Eranos* 5, 139; 98128.
- Danielsson, O. A. 1917. "Zu den lydischen Inschriften", *Skrifter utgifna af K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala*, Uppsala-Leipzig 1–43.
- Goodyear, F.R.D. 1972. *The Annals of Tacitus. Books 1–6. Volume I: Annals 1.1–54*, Cambridge.
- Gusmani, R. 1964. *Lydisches Wörterbuch. Mit grammatischer Skizze und Inschriftensammlung*, Heidelberg 1964.
- Hanell, K. 1965. *Albert Wifstrand. Minnesord*, Lund.
- Lindberg, B. 1987. *Humanism och vetenskap. Den klassiska filologien i Sverige från 1800-talets början till andra världskriget*, Göteborg.
- Löfstedt, E. 1928. *Syntactica. Studien und Beiträge zur historischen Syntax des Lateins. Erster Teil: über einige Grundfragen der lateinischen Nominalsyntax*, Lund.
- Löfstedt, E. 1950. *Coniectanea. Untersuchungen auf dem Gebiete der antiken und mittelalterlichen Latinität*, Uppsala-Stockholm.
- Lucarini, C.M. 2007. "Gli studi arnobiani di Einar Löfstedt", i: Poccetti 2007, 133–139.
- Maas, P. 1927. "Zur Verskunst des Nonnos", *BZ* 27, 17–8 (= Kleine Schriften. Herausgegeben von W. Buchwald, München 1973, 169–170).
- Maas, P. 1934. Recension av Wifstrand 1933, *BZ* 34, 74–76.
- Nilsson, M.P. 1907. *Die Kausalsätze im griechischen bis Aristoteles. I. Die Poesie*, Würzburg.
- Palm, J. 1965. "Albert Wifstrand", *Vetenskaps-Societetens* i Lund, 161–171.
- Pasquali, G. 1968 (19421). "Ricordo di Jakob Wackernagel", i *Pagine Stravaganti*, II, Firenze, 2.216–229.
- Poccetti, P., 2007. "Löfstedt dai *Syntactica* al *Late Latin*", i: *Einar Löfstedt nei percorsi della linguistica e della filologia latina*. Atti del convegno internazionale Roma, 6–7 maggio 2004, Pisa-Roma.

- Rossi, L.E. 2020. "Metrica e critica stilistica. Il termine "ciclico" e l'ἀγωγή ritmica", i: G. Colesanti-Nicolai, R. (edd.), *κηληθμῶ δ' ἔσχοντο. L.E. Rossi. Scritti editi e inediti. Metrica e musica*, Berlin-Boston, 1, 58–124.
- Shackleton Bailey, D.R. 1997. "More on Pseudo-Quintilian's Longer Declamations", i: *Selected Classical Papers*, Ann Arbor, 188–212.
- Thörnell, G. 1926. *Studia Tertulliana IV. De Tertulliani Apologetico bis edito*, Uppsala.
- Thörnell, G. 1945. "Konservativ textkritik", *Kungl. humanistiska vetenskaps-samfundet i Uppsala*, 17–84.
- Thumb, A. 1901. *Die Griechische Sprache im Zeitalter des Hellenismus*, Strassburg.
- Wackernagel, J. 1950 (= 19262). *Vorlesungen über Syntax*, 1, Basel.
- Wifstrand, A. 1926. *Studien zur griechischen Anthologie*, Lund-Leipzig.
- Wifstrand, A. 1929. *Kritische und exegetische Bemerkungen zu Apollonios Rhodios*, Lund.
- Wifstrand, A. 1931. Εικότα. *Emendationen und Interpretationen zu griechischen Prosaikern der Kaiserzeit. I. Zu Dion und Josephus*, Lund; 1932. *II. Zu Favorinus und Plutarch*, Lund; 1934. *III. Lese Früchte zu verschiedenen Schriftstellern*, Lund; 1939. *IV. Zu christlichen Schriftstellern*, Lund; 1945. *V. Zu den Roman-schriftstellern*, Lund; 1957. *VI. Zu den Hippokrateskommentaren des Galenos*, Lund; 1958. *VII. Weiteres zu den Hippokrateskommentaren des Galenos*, Lund; 1964. *VIII. Galenos zum dritten Mal*, Lund.
- Wifstrand, A. 1933. *Von Kallimachos zu Nonnos. Metrisch-stilistische Untersuchungen zur späteren griechischen Epik und zu verwandten Gedichtgattungen*, Lund.
- Wifstrand, A. 1945. "Eine Randbemerkung zu Löfstedts Syntactica", i: Axelson, B.-Bendz, G.-Kleberg, T. (edd.). 1945. *Eranos Löfstedtianus. Opuscula philologica Einaro Löfstedt A.D. XVII Kal. Iul. anno MCMXLV dedicata*, *Eranos* 43, 342–346.
- Wifstrand, A. 1954. Recension av J.D. Denniston, *Greek Prose Style*, Oxford 1952, *Gnomon* 26, 124–125.
- Wifstrand, A. 2005. Rydbeck, L.-Porter, S.E. (edd.), *Epochs and Styles. Selected Writings on the New Testament, Greek Language and Greek Culture in the Post-Classical Era*, Tübingen.
- Winterbottom, M. 2016. "Lennart Håkanson: Der Mensch, der Gelehrte", i: Citti, F.- Santorelli, B.-Stramaglia, A. (edd.). 2016. *Lennart Håkanson. Unveröffentlichte Schriften*. Band 2, Berlin/Boston, IX-XIII.
- Önnerfors, A. 1988. "Lennart Håkanson", *Vetenskaps societeten i Lund*, 159–162.

